

HARİTA VE PUSULANIN FARKLI BİR KULLANIM ALANI: ORYANTİRİNG

Dr. Murat TANRIKULU*

Özet

Bu makalede amaç, harita ve pusula kullanılarak yapılan oryantiringin tanıtımı, tarihçesi, ilk ve ortaöğretim düzeyinde harita ve pusula kullanımının beceriye dönüştürülmesi ile üniversitelerin coğrafya bölümlerinde harita kullanımında ustalaşmanın oryantiring uygulamalarıyla sağlanabilirliğinin ortaya konmasıdır. Ayrıca hiçbir yatırım gerektirmeyen, doğa ile barışık ve iç içe olan bu sporun ilk ve ortaöğretim ile üniversite düzeyinde özellikle de coğrafya bölümlerinde yaygınlaşmasına katkı sağlamaktır.

Anahtar Sözcükler: Oryantiring, harita, pusula

Giriş

“Harita, dünyanın tümü veya herhangi bir sahasının belli bir oranda küçültülerek, koordinat ve yönleri gösterilerek yapılan ve üzerinde doğal, beşerî-ekonomik olayların veya öğelerin (unsurların) dağılışını çeşitli sembollerle gösteren şekildir” (Atalay, 2001: 41). Harita, coğrafyacının en önemli başvuru kaynağı, olay ve olguların dağılışını göstermenin tek yoludur. Aynı zamanda bir iletişim aracıdır ve geçmiş yazıdan daha eskidir. “İnsanlığın yarattığı üç iletişim aracı dil, müzik ve haritadan en eski olanı haritadır (Rhind, 1993: 3-14).”

Yomralıoğlu da haritanın önemini “İnsanoğlu, çağlar boyunca üzerinde yaşadığı dünyayı ve çevresini daha iyi tanıyabilmek için devamlı olarak yeni araçlar ve metotlar geliştirmiştir. Bunlar içinde en kalıcı ve geçerli olanı haritalardır.” biçiminde ifade etmiştir (Yomralıoğlu, 2000: 2).

Pusula ise Çinliler tarafından bulunmuş oradan İslâm dünyasına, Haçlı Seferleri sırasında da Avrupa'ya geçmiş ve geliştirilmiştir. Bu iki buluş, insanlığın gelişmesini, dünyanın bilinmeyen yerlerinin keşfini sağlamış ve birbirini tamamlayan iki araç olmuştur. İnsanlar, geçmişten günümüze deniz, kara ve hava yolculuklarında rotalarını harita üzerinde işaretlemişler ve yönlerini de pusulayla bularak varacakları hedefe ulaşmışlardır.

Savaşlar da harita ve pusulanın etkin kullanımının zorunlu olduğu ortamlardır. Bir savaşın kazanılması, askeri harekâtın başarısı ve birliklerin zamanında intikali gibi birçok faktör harita ve pusulanın etkin kullanımıyla mümkündür. Harita ve pusulanın etkin kullanımı ise barış dönemlerinde gerekli eğitimin verilmesiyle sağlanabilir. İşte bu zorunluluk oryantiring eğitimini gündeme getirmiştir. O halde oryantiring nedir?

* Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

Oryantiring, bilinmeyen bir arazide, aynı arazinin haritası üzerine işaretlenmiş hedefleri yine harita ve pusula kullanarak en kısa sürede bulmayı gerektiren bir spordur. Bireysel veya takım olarak genellikle ormanlık alanda yapılmakla birlikte park ve yeni başlayan sporcular için açık alan ve spor salonlarında da yapılabilir (1). Oryantiringin tarihi 19.yüzyılın sonlarında İsveç'te başlar. Oryantiring terim olarak ilk kez 1886'da bir pusula ve harita yardımıyla bilinmeyen arazilerden geçme anlamında kullanıldı. İsveç'te askeri görevliler için verilen arazide yön bulma eğitiminden yine askerlerin katıldığı bir spor yarışması olarak gelişti. Halka açık ilk oryantiring yarışması Norveç'te 1897 yılında düzenlendi (2).

Henüz pahalı bir icat olan pusulanın elde edilmesinin zor olduğu 1930'lar boyunca oryantiring popülerite kazanmaya devam etti. 1934'te çeyrek milyon İsveçli oryantiring sporuyla ilgilenmeye başladı ve oryantiring Finlandiya, İsviçre, Sovyetler Birliği, Macaristan gibi ülkelere yayıldı. II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda tüm Avrupa ülkeleri, Asya, Kuzey Amerika ve Okyanusya oryantiringle tanıştı. 1959 yılında İsveç'te 12 Avrupa ülkesinin temsilcilerinin katıldığı bir uluslararası oryantiring konferansı düzenlendi. 1961'de Uluslararası Oryantiring Federasyonu (IOF) kuruldu (3). Türkiye'de oryantiring, 1970'lerden beri silahlı kuvvetlere bağlı kurumlar ve diğer kamu kurumları bünyesinde yapılmaktadır. 1999'da İstanbul ve Ankara'da halka açık oryantiring grupları kurulmuş ve faaliyete başlamıştır. Türkiye'de resmi örgütlenme çalışması 2001 yılında başlamış ve 2002 yılında Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Dağcılık Federasyonu'na bağlı Oryantiring Asbaşkanlığı kurulmuştur. Asbaşkanlık 2004 yılında İzcilik Federasyonu'na bağlanmıştır. 2006 yılında bir Oryantiring Federasyonu kurulması kararı alınmış olup, 28 Mart 2006 tarihinde İzcilik Federasyonu'nundan ayrılan Oryantiring, 19 Haziran 2006 tarihinde kuran Türkiye Oryantiring Federasyonu (TOF)'na bağlanmıştır. 2006 yılının son dönemlerinde özerkliğini isteyen federasyon, 2007 Mart ayında birinci genel kuruluunu yaparak özerk federasyon olmuştur. TOF, IOF' un da aktif üyelerindedir.

Oryantiring nasıl yapılır?

Oryantiringde sporcular kendilerine verilen yarışma bölgesinin haritasında belirtilmiş hedeflere (kontrol noktaları) sırasıyla ve en kısa sürede ulaşmaya çalışırlar. Kontrol noktalarında turuncu-beyaz bayraklar bulunur. Yarışmacılar bayrağın yanındaki zımbayı ellerindeki fişe (kontrol kartı) basarak kontrol noktasına ulaştıklarını kanıtlarlar. Bazı yarışmalarda zımba ve kontrol kartı yerine elektronik bir sistem de kullanılmaktadır. İki hedef arasında hangi yolu izleyeceğine yarışmacı kendi karar verir. Amaç hedefleri en kısa sürede tamamlamaktır. Tüm hedeflere ulaşamayanlar genellikle diskalifiye edilir. Yarışmacıların birbirini izlememesi için genellikle birkaç dakika arayla çıkış verilir. Yarışmacılar parkur boyunca karşılaşırsalar dahi birbirlerini izlemeleri yasaktır.

Oryantiringi benzerlerinden ayıran en önemli unsur koşarken takip edilecek bir liderin veya işaretlenmiş bir parkurun olmamasıdır. Bulunulan yerden gidilecek yere ulaşmak için her sporcuya göre değişen sonsuz sayıda farklı seçenek bulunmaktadır. Sporcuların hem kendi özelliklerini, hem diğer sporcuları, hem de içinde buldukları arazinin özelliklerini dikkate alarak en doğru kararı en kısa süre içinde vermeleri, bir başka ifade ile atletik kapasitelerine ek olarak mutlaka zihin yeteneklerini kullanmaları gerekmektedir. Oryantiringin bu özelliği yarışmacılar arasındaki fiziksel özellik farkını ortadan kaldırmakta, yarışmanın başında neredeyse tüm sporcuları eşit hale getirmektedir.

Oryantiring haritası

Oryantiring yarışmalarında özel olarak hazırlanmış oryantiring haritaları kullanılır. Bunlar topografik haritalardan üretilen ve daha çok detay içeren özel amaçlı haritalardır. Uluslararası standart oryantiring haritaları grid değerleri ve manyetik kuzeyin de yer aldığı 1:10.000 ya da 1: 15.000 ölçeklidir (1: 5.000 - 1: 25.000 aralığındaki haritaların kullanımı da yaygındır). Harita sembolleri, IOF tarafından standartlaştırılmıştır (4). Oryantiring haritası, topografik haritanın üzerine bitki örtüsü, kayalar, küçük çukur ve tümsekler, kuru dere ve sel yatakları, su kanalları, elektrik telleri, evler vb. unsurların işaretlenmesiyle oluşturulur. Eşyüksele eğrileri, arazideki ayrıntıların görülmesine imkân verecek şekilde 5 ila 25 metre sıklığında çizilir. Harita, yarışmayı düzenleyenler tarafından hazırlanarak sporculara yarışma öncesinde verilir.

Pusula

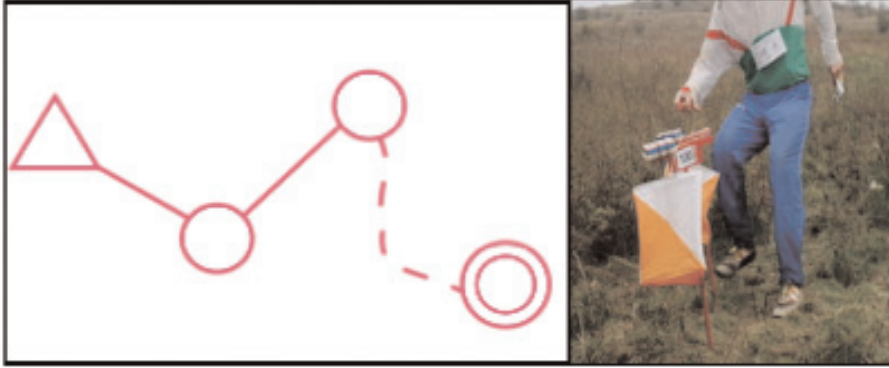
Haritanın doğru yorumlanması ve kerteriz alma amacıyla yaygın olarak kullanılmakla birlikte zorunlu değildir. Gerek tecrübeli gerekse acemi sporcuların sadece harita kullanarak oryantiring yapması mümkündür. Oryantiring pusulaları haritayla birlikte kullanılabilmesi için şeffaf, hafif olmaları için de plastikten yapılır. Yarışmacıların tercih ettiği pusula tipi, tek elle hem haritaya bakmaya hem de pusuladan yön tayinine olanak veren ve parmağa takılabilen parmak pusula tipidir.

Şekil 1: Oryantiring haritası ve pusulası (5)

Oryantiring parkuru

Koşarak yapılan standart bir oryantiring parkuru; çıkış (haritalarda üçgen işareti ile gösterilir), belirli sırada ziyaret edilmesi zorunlu hedef noktaları (sayısı değişkendir, haritalarda daire işareti ile gösterilir ve varış (haritalarda iç içe geçmiş iki daire ile gösterilir)tan oluşur. Hedef noktasında 30x30x30 cm boyutlarında bezden yapılmış, beyaz turuncu renklerinde bayrak (Şekil 2) ve oraya gidildiğinin belirlenmesi için kontrol aygıtı bulunur. Kontrol aygıtı elektronik olabileceği gibi her biri kâğıt üzerinde ayrı delikler açan, görünüşü bürolarda kullandığımız tel zimbalara benzeyen zimbalar şeklinde de olabilir.

Şekil 2: Oryantiring parkuru ve hedef noktasındaki beyaz- turuncu bayrak

Oryantiring türleri

Uluslararası Oryantiring Federasyonu'nun organize ettiği koşarak (Foot Orienteering), kayakla (Ski Orienteering), dağ bisikletiyle (Mountain Bike Orienteering) ve elle kullanılan özürlü arabasıyla (Trail Orienteering) yapılan türleri bulunmaktadır.

Oryantiringin eğitim amaçlı kullanımı

Harita bilgisi, ilköğretimden üniversiteye kadar çocuklarımıza öğretmeye çalıştığımız ve öğrettiklerimizin de beceriye dönüşmesini istediğimiz bir bilgi ve beceri alanıdır. Harita bilgisi ilköğretim düzeyinde sosyal bilgiler 4, 5, 6. sınıf derslerinde, ortaöğretim düzeyinde de 9. sınıf coğrafya dersinde öğretilirken üniversitelerin coğrafya ve coğrafya öğretmenliği bölümlerinde ise matematik coğrafya, kartografya, harita bilgisi ya da coğrafi bilgi sistemleri derslerinde öğretilir.

Coğrafyada harita bilgisinin öğretimi teorik ve uygulamalı yöntemle gerçekleştirilir. Teorik öğretim sınıf ortamında yapılır ve büyük ölçekli haritalar ya da duvar haritaları üzerinde sınırlı uygulamalar içerir. Uygulamalı öğretimde ise teorik bilgilerin arazi çalışmaları sonucunda somutlaştırılması sağlanır. Her iki öğretimde de öğrencilere birtakım coğrafi becerilerin kazandırılması esas amaçtır (Tanrıkulu, 2010: 5). Tercih edilmesi gereken elbette uygulamalı öğretimdir. O halde nedir bu beceriler?

Karabağ (2001)'a göre coğrafi beceriler, "harita ve saha çalışmaları ile ilgili etkinlikleri içerir. Bu bağlamda başlıca beceriler; plan, harita, küre, atlas, koordinatlar, sembol kullanımı, yön tayini gibi konulardır" (s. 63-64).

Michaelis, Hall ve Cliffs (1988), harita ve küre kullanım becerisi olarak semboller, konum, yön bulma ve yönler, ölçek ve uzaklık, karşılaştırmalar ve çıkarım yapma olarak sıralamıştır (s. 333-334).

Görüldüğü gibi oryantiring adı geçen derslerde uygulamalı harita eğitimini hem beceriye dönüştürecek hem de eğlenceli kılacak bir alandır. İlköğretimden üniversiteye kadar çocuklarımıza öğretmeye çalıştığımız coğrafi becerilerin büyük bir kısmı aynı zamanda oryantiringde başarılı olmanın ve birincilik kürsüsüne çıkmanın

da anahtarı durumundadır. İlköğretim, ortaöğretim ve üniversite düzeyinde harita bilgisi ve yön kavramını iyi öğrenen ve beceriye dönüştüren tüm öğrencilerin oryantiringde başarılı olmamalarına olanak yoktur. Yeter ki buna fiziki yeterliliği de ekleyebilsinler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, harita ve pusulayla yapılan, yüksek yoğunlaşma ve motivasyon, karar verme ve fiziksel yeterliliği de gerektiren oryantiring ilköğretimden üniversiteye kadar tüm eğitim kurumlarında uygulanabilecek bir sportif etkinliktir. Bu etkinlik harita ve pusula kullanımında ustalaşmayı da zorunlu kılmaktadır. Harita ve pusula ise ilköğretim ve orta öğretimde coğrafyanın konuları içindedir ve bunu en iyi coğrafyacılara öğretir. Aynı şekilde akademik düzeyde de coğrafya bölümleri harita ve pusula kullanımının en iyi öğretildiği alanlar arasındadır. O halde harita ve pusula kullanımının her kademedeki beceriye dönüştürülmesinde oryantiring kullanılabilir, oryantiring yarışmalarında da harita ve pusula kullanmayı beceriye dönüştürmüş olanlar başarılı olabilir demek (fiziksel yeterlilikle birlikte) doğru bir tespit olacaktır.

Oryantiringin, okullarımızda yaygınlaşması, harita ve pusulanın kullanımının öğretilmesinde uygulama alanı olarak kullanılabilmesi için aşağıdaki önerilerin değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

Ülkemizde ilk ve ortaöğretim kurumlarında oryantiring, sosyal bilgiler ve coğrafya dersleri ile akademik düzeyde coğrafya bölümlerinde harita ve pusula kullanımının ve bunlarla ilgili diğer becerilerin yerleşmesinde ve ustalaşmada bir uygulama alanı olarak kullanılmalı, değerlendirilmelidir. Bununla ilgili olarak Avrupa ülkelerinde olduğu gibi okullarımızda adı geçen düzeylerde kulüpler kurulmalı bunlar eğitsel etkinlikler kapsamında faaliyetler gerçekleştirmeli, yarışmalar düzenlemelidirler. Bir dersane, okul binası, okul bahçesi, küçük bir park alanının dahi oryantiring parkuru olabildiği göz önüne alındığında uygulama alanı için güçlük çekilmeyecektir.

İlk ve orta öğretim düzeyinde kurulan/kurulacak olan oryantiring kulüplerinde beden eğitimi ve spor öğretmenleri yanında coğrafya öğretmenlerinin de katılımı, görevlendirilmeleri sağlanmalı, akademik düzeyde coğrafya bölümlerinde kurulan/kurulacak olan kulüpler ise bir akademisyenin katkılarıyla ve Türkiye Oryantiring Federasyonu ile işbirliği ve teknik desteği altında yürütülmelidir.

Milli Eğitim Bakanlığı, okullardaki oryantiring uygulamalarında beden eğitimi ve spor öğretmenleri yanında coğrafya öğretmenlerinin de görevlendirilebilmesi ve 6 saatlik egzersiz ödemelerinin coğrafya öğretmenlerine de yapılabilmesini sağlayıcı yasal düzenlemeleri yapmalıdır.

Okullardaki coğrafya öğretmenleri ve üniversitelerde coğrafya eğitimi alan istekli öğrenciler Türkiye Oryantiring Federasyonunun düzenlediği oryantiring kurslarına katılarak eksikliklerini gidermeli ve hakem, eğitimci vb. sertifikalara sahip olmalıdır. Bu durum hem bu alanda eğitimcilerini sağlayacak hem de harita-pusula oryantiring uygulamalarında başarıyı artıracaktır.

◆ Murat Tanrıkulu

Kaynakça

ATALAY, İ. (2001). Genel Fiziki Coğrafya. İzmir.

KARABAĞ, S. (2001). İlköğretim Sosyal Bilgiler Konularında Coğrafyanın İçeriği, Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu.(Ed. L. Küçükahmet-C. Şahin). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

MICHAELIS, U. J.; Hall, P. ve Cliffs, E. (1988). Social Studies For Children A Guide to Basic Instruction. Ninth edition, New Jersey.

RHİND, D. (1993). "Mapping for the New Millenium", Cologne: 16. International Cartographic Conference, May 1993.

TANRIKULU, M. (2010). Kaynaştırma ortamlarında Öğrenim Gören 9. Sınıf Total Görme Engelli Öğrencilere Harita Bilgisinin Öğretimi (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi. Ankara.

YOMRALIOĞLU, T. (2000). Coğrafi Bilgi Sistemleri. Seçil Ofset. İstanbul.

(1) www.oryantiring.org (Son erişim 07.09.2010)

(2) International Orienteering Federation.
<http://www.orienteering.org/i3/index.php?/iof2006/iof/>(Son erişim 09.09.2010)

(3) "Orienteering: A Brief History" (in English). Orienteering Australia. <http://www.orienteering.asn.au/promotion/facts/History/> (Son erişim 09.09.2010)

(4) "International_Specification_for_Orienteering_Maps"
<http://www.orienteering.org/i3/index.php?/iof2006> (Son erişim 09.09.2010)

(5) www.gazeteodtulu.com (Son erişim 13.09.2010)

A DIFFERENT USING AREA OF MAP AND COMPASS ORIENTEERING

Dr. Murat TANRIKULU*

Abstract

Aim of this article, map and compass, using the orienteering of the presentation, history, primary and secondary level map and compass use skills by transforming university geography departments map use master orienteering practice right to expose. Also does not require any investment, peace and the intertwined nature of this sport, especially in primary and secondary school and university levels to contribute to videspread geographical sections.

Key Words: Orienteering, map, compass

* Board of Education